

УДК 821.161.2.09(075.8)

Л. І. Починок

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДРАМА В. ВИННИЧЕНКА «ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ» У СВІТЛІ ХРИСТІЯНСЬКИХ ІСТИН

У статті осмислюються актуальні проблеми європейської літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст., серед них – проблема пошуку сенсу життя, проблема переоцінки життєвих пріоритетів, питання добра і зла в суперечливому духовному світі художника, розкриті в драмі В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь».

Ключові слова і словосполучення: особистість, суспільство, конфлікт, життєві принципи, людяність, любов, сім'я, краса.

*«Ніхто не може двом панам служити:
бо або одного зненавидить, а другого буде любити,
або буде триматись одного, а другого знехтує.
Не можете служити Богові й мамоні»
(Мт. 6, 24) [2].*

Творчість В. Винниченка посідає виняткове місце в українському літературному процесі початку ХХ ст. і, особливо, в історії української драматургії. Його твори значною мірою сприяли модернізації тогочасного українського театру, виведенню його на європейський рівень. В. Винниченко, експериментальна творча натура якого цілком суголосна духові епохи, виявляє себе блискучим новатором уже в своїх ранніх творах, до яких виявляла постійний і живий інтерес літературна громадськість. Появу перших творів В. Винниченка вітали І. Франко і Леся Українка. «І відкіля ти такий узвся?» – пише авторитетний український критик І. Франко, звертаючись до В. Винниченка.

Експериментально-психологічна драматургія В. Винниченка тяжіє до традицій новітньої європейської драми Г. Ібсена, М. Метерлінка, Г. Гауптмана, А. Стріндберга, А. Чехова, Лесі Українки. Він досить вправно оволодів мистецтвом створення захоплюючого драматичного сюжету, надав йому філософської глибини, гостроти морально-етичних колізій, динамізував дію. Не пориваючи з європейськими традиціями, Винниченко все ж торує самотній шлях

у драматургії. Прикметною для його драм стає інтелектуальність, умовність, поглиблена саморефлексія, словесна гра, зануреність у стихію реальних конфліктів та душевних драм, соціальної дисгармонії.

Проте, як відомо, творчість письменника не афішувалася за радянських часів як з ідеологічних, так і з естетичних міркувань. А тому й досі залишається широкий простір і можливості досліджень та інтерпретацій творчої спадщини митця, зокрема й такої багатогранної і глибокої, як його драматургія. І чи не найбільшою мірою це стосується п'єси В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь», що не випадково приковує до себе пильну увагу літературознавців.

Зокрема, питання ідейно-тематичного спектру, філософської проблематики та експериментальної поетики драматичних творів письменника стають об'єктом дослідження у працях О. Гнідан та Л. Дем'янівської, В. Гуменюк, Г. Костюка, Є. Лохіної, Т. Сverbілової, Л. Мороз, Л. Барабан. Безпосередньо ж драму В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» у різних ракурсах студіюють О. Башкір'ова [1], А. Бондаренко [3], О. Брайко [4], О. Ковальчук [6].

Однак ці студії далеко не вичерпують глибини проблематики, складності і суперечності образів-характерів, окреслених у п'єсі, унікальність її архітекτονіки. Серед порушених у творі питань особливо вирізняється проблема любові та сім'ї у співвідношенні з проблемою краси і мистецтва, що є у драмі В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» наскрізними і цементуючими, а тому й вимагають особливо пильної уваги у нашому дослідженні.

Уже в самій назві твору закладена чітка поляризація поняття добра і зла: божемні імена героїв драми своєю чорно-білою символікою викликають у читача відчуття внутрішньої колізії, що неодмінно має вилитися у серйозне конфліктне протистояння. Таке зіткнення накреслюється у драмі якраз у площині перетину життєвих позицій героїв, їхнього світорозуміння і особливо загострюється у стосунку бачення і осмислення ними таких понять, як шлюб, сім'я, любов, обов'язок. Своєрідним лакмусом і одночасно каталізатором внутрішнього саморозкриття героїв є середовище, в якому вони мешкають, з його божемними законами і принципами, що стосуються насамперед ставлення до мистецтва, та й взагалі, до абстрактного, відстороненого поняття абсолютної краси.

Ці уможлядні поняття накладаються на цілком реальну і доволі драматичну життєву ситуацію, що складається у родині художника Корнія Каневича, відомого серед мистецького оточення як Білий Ведмідь. Через суворий вологий клімат тяжко захворіла його єдина дитина-немовлятко Лесик і потребує термінового лікування біля південного теплого моря. Саме на цій проблемі і ґрунтується уся подальша психологічна колізія і трагедія людських стосунків, яку глибоко осмислює й аналізує у своїй драмі В. Винниченко.

Гострий конфлікт накреслюється на зіткненні інтересів та життєвих принципів художника Корнія у його ставленні до сім'ї та мистецтва, – до дружини Рити (у божемному середовищі – Чорна Пантера) і сина Лесика та до ідеалу вищої неземної краси, якій служить як жрець. Втіленням цього ідеалу вищої краси у п'єсі стає полотно, що його пише Корній і що має, за потаємним задумом художника, принести йому славу і визнання. Це величний і трагічний образ скорботної Мадонни з дитям на руках, у рисах яких легко вгадуються риси дружини Білого Ведмеда – Рити і його сина.

Якраз через це часте і тривале позування у холодній майстерні художника, спеціально прилаштованій для кращого зберігання полотен, і застудився Лесик, який тепер потребує негайного рятунку, а отже – матеріальних видатків, що є непомірними для скромних доходів родини. Єдиним виходом із складної

ситуація може стати лише продаж полотна, до придбання якого вже є чимало охочих, зокрема і найбільш маєтний меценат Мулен, але яке сам Корній вважає недовершеним і не призначеним для продажу. Таким чином, у цій внутрішній конфліктній колізії у душі героя сходяться в смертельному герці любов до дружини і сина й артистичний запал талановитого митця, обов'язок перед родиною і жертвоне служіння мистецькій красі, та й, врешті, – саме життя і смерть.

У гостру психологічну сутичку між Білим Ведмедем, що втілює образ жерця мистецтва, і його дружиною Чорною Пантерою, уособленням жриці родинного вогнища, майстерно вплітаються автором світоглядні позиції інших героїв драми, представників середовища паризького мистецького «*beau monde*», а зокрема – Сніжинки, жінки вільного поведження, визнаної богемної левиці з претензійними жестами на вище розуміння мистецької краси. Саме Сніжинка складає чітку, навіть – разючу, опозицію Риті – Чорній Пантері, в своїх поглядах на сім'ю, дитину та й, взагалі, щодо розуміння самої сутності любові.

Для Рити Каневич поняття родинного вогнища, сім'ї, дитини – це суть її життя, її єство, без якого вона не мислить самої себе. Позиція героїні цілком суголосна із словами Святого Письма: «*Чи ви не читали, що Той, Хто створив споконвіку людей, «створив їх чоловіком і жінкою»? І сказав: «Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї, – і стануть обоє вони одним тілом», тому-то немає вже двох, але одне тіло. Тож, що Бог спарував, – людина нехай не розлучує!»* (Мт. 19,6) [2]. «*Я не можу жити без вас... – розпачливо говорить у найвищому душевному напруженні Рита. – Я не знаю, кого я більше люблю, тебе чи Лесика, але знаю, що без половини серця жити не можу, Нію!.. Ми всі троє – одно... Пам'ятаєш у Кіплінга? Пам'ятаєш: «ми всі троє – одно»? І от нас троє, і ми всі одно...»* [5, с.305-306].

Для Сніжинки поняття сім'ї, родинних зв'язків, батьківської любові і обов'язків не мають жодного сенсу і значення, окрім як значення пут, що сковують свободу, будь то свобода жінки чи свобода митця, свобода творчості. Саме в цій абсолютній свободі, не зв'язаній жодними обов'язками і відповідальністю, і вбачає ця героїня сутність життя, а її світоглядні принципи цілком прозоро перегукуються із подібними викликами сучасної нам глобальної доби. «*От що, мій Медведю! – говорить Сніжинка Корнієві. – Сім'я – це дикі, темні інстинкти, це звіряче, а краса – в чисто людському»* [5, с.293]. І коли Рита намагається усовістити чоловіка, що не бажає продати полотно аби здобути гроші для порятунку життя дитини, словами: «*Син – один, а полотно ти можеш написати багато... Це ж, Нію, один жах і егоїзм, що ти навіть вагаєшся... Ну подивись на нього, невже ти можеш допустити, щоб це твоє живе, рідне тобі творіння погубило?.. Це ж ти, частина тебе. І ти оддаси за те мертве рядно? Нію!.. Дивись, як він посміхається до тебе, якби він знав, що ти присуджуєш його на смерть!* [5, с.284-285], то Сніжинка, навпаки, прагне вирвати Корнія із сім'ї, навіяти йому почуття байдужості до сина: *Ви хто: артист, творець краси чи фабрикант дітей?.. Артист є жрець, артист – весь краса повинен бути, весь! Пелюшки, горщечки, колиски – це не його справа! Двом богам не служать! Хто хоче бути великим артистом, той не повинен бруднити себе. Ну що з того, що помре ваш Лесик? Будемо говорити, нарешті, прямо. Що з того? Ну, не стане на світі шматочка м'яса, яке кричить, робить неестетичні штуки і... і в'яже людей. А замість того ви стаєте вільним, легким, ви всі сили даєте тому, що вічно, що вище м'яса! Так-так, Медведю... Краса вічна. Ну, подумайте самі об'єктивно, холодно: не правду я кажу?»* [5, с.292].

І хоча Корній спочатку ще слабко опирається таким доказами Сніжинки, проте згодом визнає за ними рацію і відверто й цинічно кидає в обличчя дру-

жині, що благає його в пориві останньої надії порятувати життя дитини, тобто – виконати природній для кожної людини обов'язок перед сім'єю, жакливі за своєю нелюдністю слова: «А, для сім'ї, для сім'ї! Все для сім'ї! А чому сім'я для мене не робить? Такої сім'ї я не хочу!.. Я переріс таку сім'ю. Це минулося... Минулося. Все для сім'ї: і честь для сім'ї, і власність, і талант, і держава... Та що таке? Хай сім'я служить уже комусь більшому за неї!.. Творчості! Мистецтву, от чому. На! Завели собі сім'ю, і все їй давай, – священна.... А к чорту не хочеш? На, маєш! Колись вона була головна, а тепер чоловік виріс. Виріс, і вже. Годі. Сім'я мусить нову форму придбати. От. Годі од сім'ї до всього підходити... Так-так! Що це, справді, таке? Того не можна, того не можна, те їй давай, це їй давай. Та що? Хіба я якийсь крамар, що має лавку для сім'ї? Маєш! Хіба я живу для того, щоб сім'ю содержувати? Сім'я мені головне? Та з якої речі?... Це колись було. А тепер сім'я хай служить» [5, с.312-313].

В результаті, Чорна Пантера, доведена смертю дитини до розпачу і божевілля, йде на крайнощі – убиває Корнія і себе, попередньо знищивши ненависне полотно, що стало причиною жахливої трагедії у їхній родині. Таким чином, як можемо гадати, саме полотно – образ Мадонни з дитям, яке писав художник Корній Каневич, постає у драмі як промовистий символ, що увиразнює духовну деградацію людини, митця, уособлюючи якраз кардинально протилежні байдужості і цинізму Корнія, цього жерця мистецтва і вічної, проте холодної краси, цінності – любові і жертвності. Ці міркування відкривають ще глибші смислові площини драми В.Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь», що вимагають окремої спеціальної студії.

Список використаних джерел:

1. Башкір'ова О. Проблема взаємодії митця і суспільства в драмі В.Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» / О. Башкір'ова // Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. – 1991. – № 3. – С. 125-130.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [перекл. проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1164 с.
3. Бондаренко А. Художнє новомислення п'єси: дар інстинкту і інстинкт дару : В. Винниченко «Чорна Пантера і Білий Медвідь» / А. Бондаренко // Дивослово. – 2005. – № 8. – С. 51-53.
4. Брайко О. Драма В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь»: характери героїв твору / О. Брайко // Українська мова та література. – 1997. – № 4. – С. 5-7.
5. Винниченко В. Чорна Пантера і Білий Медвідь // Винниченко В. Вибрані п'єси / В. Винниченко. – К. : Мистецтво, 1991. – С. 271-330.
6. Ковальчук О. Гримаси танатологічного: краса у лабіринті смерті : два автори про один твір-п'єсу В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» / О. Ковальчук // Дивослово. – 2005. – № 8. – С. 45-50.

The article are comprehended the actual problems of European literature of the late 19th – early 20th century, among them – the problem of search the meaning of life, the problem of revaluation of vital priorities, the questions of good and of evil in the contradictory spiritual world of the artist, disclosed in the drama «Black Panther and White Bear» of V. Vynnuchenko.

Key words and word-combinations: person, society, conflict, vital principles, humanity, love, family, beauty.

Отримано: 25.08.013 р.